

Дух у пляшці

Брати (Якоб і Вільгельм) Грімм

Жив колись на світі бідний дроворуб, і працював він з ранку до пізньої ночі. Наскладавши нарешті трохи грошей, він сказав своєму синові:

— Сину мій, єдина моя дитино, на ці гроші, що я заробив гірким потом, я хочу віддати тебе в науку. Як вивчишся чогось путнього, то й мене годуватимеш на старості, коли я вже не зможу працювати і муситиму сидіти вдома.

Пішов юнак у школу і вчився так старанно, так наполегливо, що й учителі пишалися ним, і він довгенько пробув там.

Проте до кінця довчитись на міг, бо ті гроші, що наскладав батько, кінчились, і хлопець мусив вернутися додому.

— Біда, синку, — мовив засмучений батько. — Несила мені щось більше тобі дати, бо в наші тяжкі часи я можу заробити лише на хліб щоденний.

— Таточку, — відповів син, — не турбуйтеся про це. Якщо так судилося, то воно, може, для мене й на краще вийде. Якось та житиму.

І коли батько знову пішов у ліс рубати дрова на продаж, син сказав:

— І я піду, помагатиму вам.

— Е, синку, — мовив батько, — важко тобі буде, ти ж не звик до такої роботи. Та й сокира в мене лиш одна, а другої катма за що купити.

— А ви сходіть до сусіди, — відказав син, — позичте сокиру, поки я зароблю на свою власну.

Батько позичив у сусіди сокиру, і назавтра, вранці-рано, пішли обидва в ліс. Син ревно допомагав батькові, працював бадьоро й завзято. А коли сонечко аж над головою стало, батько сказав:

— Треба відпочити й підобідати, то потім робота піде ще краще.

Син узяв свій кусень хліба й сказав:

— Ви, тату, відпочивайте, а я не втомився, піду трохи в лісі погуляю, пошукаю пташиних гнізд.

— От уже невидючий, чого б я ото бігав! Ти ж так натовився, що потім і сокири не піднімеш. Сиди краще біля мене й відпочивай.

Але син пішов-таки в ліс, з'їв свій хліб, повеселішав і почав шукати в кущах птишиних гнізд. Так ходив сюди-туди, поки врешті натрапив на величезного страховинного дуба, якому, напевно, було вже кількасот років; його, мабуть, і п'ять чоловік не обійняло б. Юнак став, подивився на дуба й подумав: "Тут, напевно, не один птах змостив собі гніздо".

Аж раптом йому почувся людський голос. Він прислухався — і справді якийсь приглушений голос благає:

— Випусти мене, випусти мене!

Він озирнувся навколо, але не помітив нікого, та й голос ішов неначе з-під землі.

Тоді він гукнув:

— Де ж ти? Голос відповів:

— Отут, між корінням дуба. Випусти мене, випусти!

Хлопець почав шпортатися під дубом та шукати між корінням, аж поки в невеликій нірці знайшов скляну пляшку. Він узяв її в руки, подивився проти світла і побачив там немов якесь жабеня, що стрибало всередині вгору-вниз.

— Випусти мене, випусти, — знову почало воно благати, і хлопчина, не думаючи ні про що лихе, відіткнув пляшку. Раптом звідтіль вирвався злий дух, на очах став заввишки з півдуба, під яким стояв хлопець.

— А знаєш, — крикнув велетень моторошним голосом, — яка нагорода чекає тебе за те, що ти мене випустив?

— Ні, звідкіль же мені знати, — відповів безстрашно хлопець.

— Ну, то я тобі скажу, — проревів велетень, — я скручу тобі в'язи!

— Якби ти мені сказав це раніше, — мовив хлопець, — то я б не випустив тебе. Але перш ніж ти мені скрутиш голову, слід би й мене спитатись, чи я згоден.

— Ет, ще я тебе питатиму! — зареготав велетень. — Що заробив, від того не втечеш. Ти гадаєш, це була мені велика милість, що я просидів так довго в пляшці? Ні, це була мені кара. Я могутній Меркурій, і хто мене звільнить, тому я мушу скрутити в'язи.

— Стривай, — відповів хлопець, — не дуже квапся! Спершу я повинен упевнитись, чи ти справді міг уміститися в такій маленькій пляшці, себто чи ти справжній дух. Якщо влізеш назад, то я повірю, що ти таки справді дух, і тоді роби зі мною, що хочеш.

Велетень відповів бундючно:

— Це мені заіграшки, — згорбився, зіщулився і став такий тонкий та маленький, як і був раніше, а тоді прослизнув крізь шийку в пляшку. Та щойно проліз він туди, як хлопець швиденько заткнув пляшку й кинув між дубове коріння, де вона досі лежала. Отак дух пошився в дурні.

Хлопець хотів уже вертатися до батька, але дух жалісно заскиглив:

— Ох, випусти мене, випусти мене!

— Ні, — відповів хлопець, — як ти мене за першим разом хотів убити, то, вдруге спіймавши, я вже тебе не випущу.

— Якщо ти мене випустиш, — скрикнув дух, — я дам тобі стільки, що на ціле життя вистачить.

— Ні, — сказав хлопець, — ти мене обдуриш, як і першого разу.

— Ти прогадаєш своє щастя, — сказав дух. — Я не тільки не заподію тобі лихого, а навпаки, щедро винагороджу тебе.

Хлопець подумав: "А що, як ризикнути? Може, він додержить слова і не заподіє мені лихого".

Він відіткнув пляшку, дух вирвався звідтіль, як і перше, почав рости і вмить зробився велетнем.

— Ось тобі твоя нагорода, — і він подав хлопцеві невеликий клаптик полотна, схожого на пластир.

— Як потреш одним краєм будь-яку рану, — пояснив дух, — то вона вмить загоїться, а як другим краєм потреш сталь чи залізо — все це обернеться в срібло.

— Треба спершу випробувати, — сказав хлопець, підійшов до дерева, цюкнув сокирою по корі й потер те місце одним краєм клаптика. Кора вмить зрослася — рана загоїлася.

— Ну, все правда, — сказав він до велетня, — тепер можемо попрощатись.

Дух подякував йому за визволення, а хлопець духові за подарунок — і вернувся до батька.

— І де це ти вештаєшся? — сказав той. — А про роботу вже й забув? Я ж тобі зразу казав, що це робота не для твоїх рук.

— Не сердьтєся, тату, я своє надолужу.

— Аякже, надолужиш, — буркнув сердито батько, — нікуди це не годиться.

— Ось дивіться, тату, як рубону оце дерево, то тільки затріскотить. — Він узяв свою шматинку, потер нею сокиру, замахнувся щосили і вдарив по дереву, але сокира стала вже не сталєва, а срібна, отож лезо враз погнулося.

— Ой, тату, гляньте-но, що це за сокиру ви мені дали? Вона ж зовсім погнулась.

Батько злякався і забідкався:

— Ох, що ж ти наробив! Тепер мені доведеться платити за сокиру, а звідкіль? Ось яка користь із твоєї роботи!

— Не сердьтєсь, — відповів син, — за сокиру я сам заплачу.

— Чим же ти заплатиш, дурню, — сказав батько. — В тебе ж нема ні грошика свого. В голові твоїй самі школярські викрутаси, а дрова рубати ти не тямиш.

Та через хвильку син сказав:

— Тату, я вже не можу працювати, кінчаймо та ходімо додому.

— Аякже, — відповів батько, — гадаєш, що й я сидітиму згорнувши руки, як ти? Я ще мушу попрацювати, а ти біжи додому.

— Тату, я ж уперше тут у лісі й сам не втраплю, ходімо разом.

Батько вже пересердився, і вони вдвох пішли додому. А дорогою старий сказав синові:

— Іди продай зіпсовану сокиру, та не продешеви; а решту я мушу заробити, щоб заплатити сусіді.

Син узяв сокиру і поніс у місто до одного золотаря. Той випробував її, зважив і сказав:

— Вона коштує чотириста талярів. У мене стільки готових грошей нема.

— Дайте мені скільки маєте, а решту віддасте потім.

Золотар дав йому триста талярів, а сто лишився винний. Хлопець вернувся додому й каже батькові:

— Тату, в мене є гроші, йдіть до сусіди й спитайте, скільки він хоче за сокиру.

— Я й так знаю, — відповів батько. — Один таляр і шість грошів.

— Ну, то дайте йому два таляри й дванадцять грошів. Це вдвічі більше — мабуть, вистачить із нього. Дивіться, грошей у мене повні кишені, — і дав батькові сто талярів:

— Тепер вам нічого не бракуватиме, живіть і не тужіть.

— Лишенько! — вигукнув старий. — Звідкіль це в тебе таке багатство?

Тоді син і розповів йому, що з ним трапилося в лісі і як йому пощастило добути багатство.

З такими грішми він знову пішов до школи доучуватись, а володіючи чудодійною шматинкою, міг вилікувати всяку рану й прославився на весь світ як лікар.

Переклад Сидора Сакидона